

ГАГАУЗИТЕ В БЕСАРАБИЯ КАТО ВЪОБРАЗЕНА ОБЩНОСТ: ПАМЕТ, СИМВОЛИ И ТРАНСНАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ

Димитър Георгиев¹
e-mail: dimitar.r.georgiev@unwe.bg

Резюме

Статията изследва гагаузката общност в Бесарабия като “въобразена” етнокултурна общност, в разбирането на Б. Андерсън и формирана чрез колективна памет, символи и транснационални връзки. Целта е да се анализират механизмите за съхранение на етническата идентичност в условията на миграция и глобализация. Използва се качествен анализ на интервюта и етнокултурни практики на гагаузката общност в Бесарабия. Резултатите показват, че традициите, езикът и семейната памет функционират като ключови маркери на идентичността, въпреки отдалечеността от националния център - България. Подчертава се ролята на транснационалните мрежи за поддържане на културната приемственост.

Ключови думи: гагаузи, Бесарабия, етнокултурна идентичност, колективна памет, символи, традиции, транснационалност, миграция, етнически граници, културно наследство

JEL: Z13, F22, J15

Увод

В условията на съвременна мобилност, трансгранични културни влияния и политически промени въпросът за съществуването и възпроизводството на етнокултурните общности извън историческите им центрове на възникване придобива особена теоретична и емпирична значимост. Бесарабия представлява именно такова пространство – зона на разнообразни етнически групи, идентичности, исторически миграции и пресичащи се културни традиции, в която гагаузката общност функционира като компактна, но едновременно с това динамична форма на колективна принадлежност. В този контекст възниква основният изследователски проблем на настоящото изследване: по какъв начин една етнокултурна общност се съхранява и възпроизвежда символно далеч от историческата родина и „националния център“ – България. Проблемът допълнително се усложнява от историческия и полити-

¹ Докторант, катедра „Икономическа социология“, Общоекономически факултет, УНСС

чески контекст на Република Молдова, в който съжителстват множествени идентичности и преплитащи се културни влияния.

Съвременните теории за нацията и етничността, развивани от Бенедикт Андерсън (Anderson, 1983), Морис Халбвакс (Halbwachs, 1992) Антъни Д. Смит (Smith, 1986) и Фредерик Барт (Barth, 1969), позволяват да се преосмисли гагаузката общност като исторически наследена етническа група, в смисъла на социално и културно конструирана форма на колективно съществуване, поддържана чрез механизми на памет, символика, език, религия и институционални практики. Това преосмисляне е важно, защото позволява гагаузката общност да бъде анализирана не като статична етническа даденост, а като динамичен социален процес на изграждане и поддържане на колективна идентичност. По този начин изследването насочва вниманието към ролята на културните практики, паметта и символите като механизми, чрез които общността се възпроизвежда и легитимира във времето.

Особено продуктивна в това отношение е концепцията за „въобразената общност“ (Anderson, 1983), според която колективната идентичност не се основава на пряко познанство между членовете на групата, а на споделени представи за общност, историческа съдба и културна близост. Приложена към гагаузите в Бесарабия, тази перспектива насочва вниманието към въпроса как се създава усещането за „ние“ в условията на териториална разпокъсаност, многоезичие и транснационални културни влияния. В този смисъл (Anderson, 1983) гагаузката общност може да бъде разглеждана като въобразена, и като символно конструирана чрез: споделената си историческа памет, православната религиозна традиция, фолклорната култура, образователните и културните институции, както и публичните празници и ритуали. Тези елементи създават символно поле, в което индивидите, без да се познават лично, преживяват принадлежността си към една и съща общност. В този контекст следва да се отчете, че въобразяването на общността не е еднократен акт, а продължаващ процес на символно конструиране, осъществяван чрез ежедневни практики и социални взаимодействия. В духа на подхода на Барт (Barth, 1969), етническата принадлежност може да се разбира не толкова като съдържание от културни характеристики, а като процес на поддържане на граници, чрез които се дефинира разграничението между „ние“ и „другите“. В случая на гагаузката общност тези граници се конструират и възпроизвеждат чрез езика, религиозните практики, семейната памет и културните ритуали, които функционират като маркери на принадлежност. Същевременно, в условията на транснационалност, тези процеси се разгръщат не само в локален контекст, но и в рамките на по-широки социални и културни мрежи, които свързват общността с нейния „национален център“ и с други диаспорни групи. Проблемът за възпроизводството на

гагаузката идентичност извън един „национален център“ е пряко свързан и с процесите на транснационалност. Съвременните миграционни движения, образователните мобилности, дигиталните комуникации и културният обмен формират мрежов модел на идентичност, при който принадлежността не е ограничена териториално, а функционира чрез символни и социални връзки между различни локации на общността. Така Гагаузите в Бесарабия могат да бъдат интерпретирани като локална етнокултурна група, част от по-широко транснационално пространство и като символна общност, поддържана чрез памет и културни практики. Колективната идентичност, дефинирана като резултат от социални процеси, символни практики и споделени значения, а не като биологично или исторически фиксирани дадености, позволява да се обясни как сравнително малки и разпръснати общности, като гагаузите в Бесарабия, успяват да съхраняват чувство за принадлежност и културна приемственост чрез памет, фолклор и символни форми на общуване далеч от историческата родина.

Настоящото изследване изхожда от тезата, че гагаузката общност в Бесарабия функционира като въобразена етнокултурна общност, чиято устойчивост се поддържа не чрез териториална близост или институционална цялост, а чрез система от символни, културни и социални механизми, включващи колективната памет, фолклора, религиозните практики, езика и транснационалните връзки. В този смисъл етнокултурната идентичност се разбира като динамичен процес на непрекъснато конструиране и възпроизвеждане в условията на историческа разпокъсаност и съвременна мобилност. На тази основа изследването формулира следните хипотези: първо, че възпроизводството на гагаузката идентичност се осъществява чрез устойчиви символни практики, сред които ключова роля имат семейната памет, фолклорните традиции и религиозните ритуали; второ, че транснационалните мрежи и миграционните процеси не отслабват, а трансформират и разширяват механизмите за поддържане на идентичността; и трето, че чувството за принадлежност към общността се изгражда предимно чрез споделени представи, символи и културни наративи, което позволява тя да бъде интерпретирана като въобразена общност в смисъла на Андерсън.

В този контекст колективната памет се явява основен интегративен ресурс, чрез който се конструира усещането за историческа приемственост и общ произход. Тя не съществува като пасивно съхранено минало, а като активно социално конструирана и ритуално възпроизвеждана система от представи, материализирана в празници, възпоменателни практики, устна традиция и локални наративи.

Паралелно с това символните практики – религиозни ритуали, фолклорни форми, традиционна обредност и езикови маркери – функционират като

знакова система, чрез която се поддържат границите на общността в смисъла на Фредерик Барт (Barth, 1969).

Тези практики превръщат културата в комуникационно пространство, в което индивидите преживяват принадлежност към колективното „ние“, независимо от степента на пряка социална свързаност.

Исторически контекст

Историческото развитие на гагаузката общност в Бесарабия е белязано от поредица от миграционни движения, политически трансформации и промени в държавните граници, които формират специфичен модел на етнокултурно съществуване. Липсата на собствена национална държава и продължителното функциониране в рамките на различни имперски и национални политически системи превръщат културата, религията и колективната памет в основни механизми за съхраняване на идентичността. В този смисъл историческият контекст не представлява само фон на социалните процеси, а активен фактор за конструиране на гагаузката общност като символно и транснационално културно пространство.

Формирането на компактни гагаузки поселения в Бесарабия е пряко свързано с руско-османските войни от края на XVIII и началото на XIX век и последвалите преселнически политики на Руската империя (Казанджиев, 2011). След анексирането на Бесарабия през 1812 г. руската администрация насърчава заселването на християнско население от балканските османски провинции с цел икономическо развитие и демографско укрепване на новоприсъединените територии (Казанджиев, 2011). Гагаузите, заедно с българското население, мигрират основно от Североизточна България (Добруджа, Варненско, Шуменско) и Източна Тракия. Тази миграция формира компактни етнически селища (Казанджиев, 2011). В новото пространство гагаузите възпроизвеждат своята култура чрез селската община, православната църква и семейната структура. Именно в този период се формира териториалната и социалната основа на общността, която по-късно ще се превърне в носител на историческата памет. Миграцията има и дълбоко символно значение – тя се превръща в основен наратив за произход, който конструира представата за обща съдба и страдание, характерна за колективните идентичности.

За разлика от много други етнически общности в Европа, гагаузите не изграждат собствена национална държава. Те последователно съществуват в рамките на Руската империя, Княжество Румъния, Съветския съюз, Република Молдова. Тази политическа ситуация води до специфичен модел на идентичност, при който държавата не е основният интегративен център, културата и религията поемат ролята на обединяващ фактор. Липсата на

държавност стимулира развитието на локални форми на самоуправление, неформални образователни практики и устна традиция като носител на история. Православието функционира като надполитическа структура на принадлежност, а традиционната култура – като система за вътрешна регулация и социална солидарност. Така общността се конструира не чрез политическа институция, а чрез културна приемственост, което я доближава до модела на въобразената общност.

Създаването на Автономно териториално образувание Гагаузия (Гагауз Ери) през 1994 г. в рамките на република Молдова, представлява ключов момент в съвременната история на общността. За първи път гагаузите получават институционална форма на политическо и културно самоуправление в рамките на национална държава. Автономията не води до класически национален проект, а до институционализиране на етнокултурната идентичност, което усилва процесите на символна консолидация. Тези процеси формират модел на колективно съществуване, при който общността се поддържа не толкова чрез територия и политическа власт, колкото чрез памет, символи и културни практики.

От въобразена общност към транснационални измерения на идентичността

Концепцията за „въобразената общност“, формулирана от Бенедикт Андерсън, (Anderson, 1983) не предполага, че дадена етническа или национална общност е фиктивна или изкуствено създадена. Според автора общностите са „въобразени“, защото техните членове никога не могат да познават лично всички останали представители на групата, но въпреки това изграждат чувство за принадлежност, споделена памет и символично единство. В този смисъл понятието не отрича реалното съществуване на дадена общност, а обяснява механизмите, чрез които се конструира и поддържа колективната идентичност.

В случая с гагаузите в Бесарабия става въпрос за исторически формирана етнокултурна общност с ясно изразени социални, езикови и религиозни характеристики. Общността има реални исторически корени, свързани с миграционните процеси на Балканите през края на XVIII и началото на XIX век, както и със създаването на устойчиви форми на културна организация в Бесарабия. Следователно прилагането на концепцията за „въобразената общност“ следва да се разбира не като отричане на историческата реалност на гагаузката група, а като аналитичен инструмент за изследване на механизмите на колективна памет, символика и идентификационни практики.

Особено значение в този процес придобива ролята на колективната памет. Историческите наративи за произхода, православната религиозна принадлежност, традиционната култура, музикалният и фолклорен репертоар, както и символичните образи на „родното пространство“, функционират като механизми за поддържане на етническата солидарност. Както посочва Jan Assmann (Assmann, 2011), културната памет действа като система за съхраняване и предаване на значения, чрез които общностите осигуряват приемственост между поколенията.

Съвременните процеси на миграция, глобализация и дигитална комуникация обаче въвеждат и нови измерения в конструирането на идентичността. Част от гагаузката общност вече съществува извън териториалните граници на историческата Бесарабия, като поддържа социални, културни и символични връзки между различни държави и общества. В този контекст може да бъде използвано понятието „транснационална идентичност“, разглеждано като формиране на устойчиви социални и културни отношения отвъд рамките на една национална държава.

Според Nina Schiller и Linda Basch (Schiller et al., 1992) транснационализмът се проявява чрез създаването на социални полета, които свързват хора, институции и културни практики през държавни граници. В случая с гагаузите това се изразява в поддържането на родствени и културни контакти между общности в Молдова, България, Украйна, Турция и други страни, както и чрез дейността на културни организации, медии и дигитални комуникационни мрежи.

Въпреки това не може да се твърди, че транснационалната идентичност напълно замества локалната или етническата принадлежност. По-скоро се наблюдава многопластова идентичност, при която локални, национални и транснационални измерения съществуват паралелно и взаимно се допълват. Гагаузката идентичност в съвременни условия следователно може да бъде разглеждана като динамична система, в която историческата памет, културните символи и новите трансгранични социални връзки участват едновременно в процеса на самоопределение.

Теоретична рамка

Смит дефинира етническата общност (англ. „ethnic“) като „именувана човешка популация със споделени митове за произход, историческа памет, елементи на обща култура и чувство за солидарност“ (Smith, 1986). Той се стреми да обясни произхода и устойчивостта на нациите чрез по-ранни етнически общности, които притежават относително устойчива символна и културна структура. В рамките на неговия етносимволичен подход именно тези дълготрайни елементи – митове за произход, споделена ис-

торическа памет, символи, религиозни и културни практики – формират основата, върху която по-късно се изграждат модерните нации. По този начин етничността не се разглежда като фиксирана или биологично предопределена даденост, а като исторически натрупан и културно поддържан ресурс на колективната идентичност, който осигурява нейната устойчивост във времето, дори при промени в политическите и териториалните рамки.

Концепцията за въобразената общност, разработена в класическия труд на Б. Андерсън (Anderson, 1983), предлага аналитичен модел за разбиране на нацията и колективната идентичност като културна и комуникационна конструкция, а не като естествено дадена социална форма. Въобразената общност не е фикция, а специфичен тип социална реалност, при която членовете на групата преживяват дълбоко чувство за принадлежност, без да се познават лично. Основният механизъм за възникването на този тип общност е създаването на общо символно пространство, в което се формира споделена представа за общ произход, историческо време, културна близост и колективна съдба. В класическия модел на Андерсън това пространство се конструира чрез печатния капитализъм и националните езици, но в контекста на малките етнокултурни общности негови еквиваленти могат да бъдат: образователните институции, фолклорни сцени, църковният живот, локалните медии и транснационалните комуникационни мрежи (Misheva, 2021).

Терминът „транснационална идентичност“ се използва за обозначаване на форми на принадлежност, които се конструират и поддържат отвъд границите на националната държава. В рамките на транснационалната перспектива идентичността не е обвързана с една единствена територия, а се формира в мрежи от социални, културни и символни връзки, които свързват различни географски пространства (Мишева, 2015). Както отбелязва Н. Шилер и колектив, транснационалните социални полета позволяват на индивидите да участват едновременно в повече от една социална реалност, като по този начин създават многопластови форми на принадлежност (Schiller et al., 1992). В този смисъл транснационалната идентичност може да бъде разглеждана като динамичен процес на конструиране на „ние“, който се осъществява чрез мобилност, комуникация и културни практики, функциониращи отвъд националните граници.

Особено важна за настоящото изследване е идеята, че при отсъствие на териториална компактност културните маркери се усилват. Дистанцията – географска, политическа или демографска – не води непременно до разпад на идентичността, а често стимулира по-интензивно символно производство, кодифициране на традицията, институционализация на културата. Така етнокултурните елементи се превръщат в емблеми на принадлежност, а общността започва да съществува преди всичко като символна. При гага-

узите в Бесарабия чувството за общност не се изчерпва с конкретно пространство, а се изгражда чрез: исторически наративи, културна памет, мрежи от родствени и социални връзки, общи празници и фестивали (Мошков, 2004). Това позволява общността да функционира като транснационално културно поле, в което принадлежността се преживява независимо от физическата локализация.

Методология

Настоящото изследване е реализирано в рамките на качествен, интерпретативен изследователски дизайн, ориентиран към разбирането на социалните значения и практики, чрез които се конструира и възпроизвежда етнокултурната идентичност. Подходът се основава на разбирането, че идентичността не е обективно дадена характеристика, а резултат от социални взаимодействия, символни процеси и културни интерпретации.

Като основен метод е избрано дълбочинното полуструктурирано интервю, което позволява достъп до субективните интерпретации на респондентите, както и до начина, по който те осмислят ролята на фолклора, езика и културните практики в конструирането на принадлежност. Този метод предоставя възможност за гъвкавост в хода на интервюто, като същевременно осигурява тематична насоченост и сравнимост на данните.

Емпиричният корпус включва 22 дълбочинни интервюта, проведени с представители на гагаузката общност в Бесарабия. Подборът на респондентите е целенасочен и е ориентиран към лица с активно участие в културния и фолклорния живот на общността, което позволява да се уловят процесите на съхранение и предаване на културната традиция.

Профилът на изследваните лица включва широк възрастов диапазон (18 – 85 години), което дава възможност за проследяване на междугенерационни различия в разбирането и практикуването на идентичността. Половото разпределение е доминирано от жени (17 жени и 5 мъже), което отразява тяхната по-активна роля в поддържането на културните практики. По отношение на образованието респондентите включват лица с висше (5), средно (13) и основно образование (4). Професионално те обхващат учители и преподаватели по музика, ръководители на фолклорни състави, музиканти, танцьори, както и културни дейци и активни членове на местните общности.

Изследването обхваща основните населени места с компактно гагаузки население в градовете Комрат, Чадър-Лунга, Вулканешти и прилежащите села, което позволява сравнителен поглед върху локалните вариации на културните практики.

Основният инструмент за събиране на данни е интервю гайд, структуриран в четири тематични блока, които отразяват ключовите измерения на

изследвания феномен: 1) идентичност и самоопределяне; 2) език и механизми на културно предаване; 3) музика, фолклор и празничност; 4) социална промяна и културна приемственост.

Интервютата са проведени в периода юни – ноември 2025 г., със средна продължителност между 30 и 60 минути. Разговорите са осъществени на руски език, който функционира като широко използван комуникационен ресурс в региона. Всички интервюта са аудиозаписани и впоследствие транскрибирани изцяло.

В процеса на изследването са спазени основните етични принципи на социалните науки, включително информирано съгласие, доброволно участие и гарантиране на анонимността на респондентите. За защита на анонимността на участниците, пълните транскрипции на интервютата не се публикуват, но са налични при автора при необходимост за научна проверка.

Анализът на емпиричните данни е осъществен чрез тематичен анализ с елементи на индуктивен подход, позволяващ извеждане на аналитични категории от самите интервюта. В процеса на анализ са идентифицирани ключови тематични ядра, свързани с етническата идентичност, ролята на фолклора като културна памет, музикалните и танцови практики, както и механизмите на предаване и трансформация на традицията. Интерпретацията на данните е осъществена в рамките на избраната теоретична перспектива, като изследването цели аналитично разбиране на процесите на конструиране и възпроизводство на идентичността, а не тяхното количествено измерване.

Емпиричен анализ: механизми на въобразяване

Анализът на 22-те дълбочинни интервюта очертава няколко устойчиви механизма, чрез които гагаузката общност в Бесарабия възпроизвежда чувството за колективна принадлежност. Данните показват, че идентичността не се преживява като абстрактна етническа категория, а като всекидневно поддържана културна връзка, материализирана в езика, празниците, песните, танците, семейната памет и институционализираните форми на културен живот. В този смисъл „въобразяването“ на общността не се осъществява на нивото на идеологическа декларация, а чрез повтарящи се практики на припомняне, участие и предаване.

Етническата идентичност като преживяна принадлежност

Първият отчетлив механизъм е самото самоопределяне като морално и културно задължение. В интервютата гагаузката идентичност се описва не просто като етнически произход, а като форма на вярност към наследено

културно съдържание. Показателни в това отношение са формулировки като: „Аз съм гагаузка – така съм родена и така съм възпитана. Това не е само дума или запис в документ. Това е нещо, което усещаш всеки ден“ и „Да си гагауз означава да пазиш това, което си получил от родителите и от по-старите. Ако не го предадеш, значи си го загубил.“ В тези изказвания етничността се явява не просто статус, а форма на всекидневна културна отговорност.

Особено важно е, че респондентите свързват принадлежността не толкова с политическата рамка на държавата, колкото с домашния език, религиозния календар, семейните спомени и песенния репертоар. Именно тук се очертава специфичната социална реалност на гагаузката общност: тя се мисли като общност на „свои хора“, съхранена чрез памет и практика, а не чрез държавна институционализация. Това придава на идентичността силно културен и междупоколенчески характер.

Фолклорът като социална рамка на паметта

Вторият механизъм е функционирането на фолклора като форма на колективна памет. За респондентите обичаите не са просто остатък от миналото, а активен носител на историческа приемственост. Формулировки като „Обичаите са паметта на нашите предци“ и „Сватбите също бяха по стария обичай, с песни, с хоро, с благословии. Това не беше за показ, а защото така се правеше“ показват, че ритуалът се възприема като социално време, в което общността разпознава себе си.

Особено значими в този контекст са календарните и семейните ритуали: Коледа, Великден, Хедерлез, сватбената и погребалната обредност. Те не само възпроизвеждат културни форми, но и организират символното пространство на принадлежността. Чрез тях миналото не просто се помни, а се социализира и преживява отново. По този начин фолклорът функционира като рамка, в която общността поддържа разказ за себе си, за своя произход и за своята вътрешна сплотеност.

В интервютата многократно се появява и едно важно разграничение: между битовото и сценичното съществуване на традицията. Някои респонденти подчертават, че обредите вече са съкратени, опростени или преместени на сцената. Но това не се интерпретира еднозначно като разпад, а по-скоро като трансформация на формите, чрез които паметта продължава да бъде организирана и предавана.

Музиката и песента като носители на историческо чувство

Третият механизъм е ролята на музиката и песента. В интервютата песента е мислена не само като естетически елемент, а като социален носител на памет, емоция и принадлежност. Един от респондентите казва: „Песента е като разказ“, а друг: „Песента е форма на памет. Тя съдържа историята, но и емоцията.“ Подобни изказвания показват, че песента изпълнява функцията на културно посредничество между миналото и настоящето.

Особено показателно е и твърдението „Песента учи децата кои са“. То разкрива възпитателната функция на музикалния фолклор: чрез него младите не просто усвояват текстове и мелодии, а биват въвеждани в определен морален и символен ред. Песента, както и участието в празничното пеене, възпроизвежда усещането, че общността има своя собствена история, свой глас и свои форми на изразяване.

В този смисъл музиката структурира не само празника, но и самото чувство за културна непрекъснатост. Респондентите многократно посочват, че на сватби, събори и календарни празници музиката „съпровожда всички важни моменти“. Така тя се превръща в медиатор на общностното време и в средство, чрез което се изгражда емоционалната плътност на принадлежността.

Танцът и телесното преживяване на общността

Четвъртият механизъм е телесното преживяване на принадлежността чрез танца. Ако песента предава паметта като разказ и емоция, танцът я материализира като колективно действие. Особено силни са изказванията: „В танца всички сме едно“, „Танците са социален акт. Те обединяват хората без нужда от думи“ и „Без танц няма празник.“ Тук телесността се явява не вторичен, а основен носител на общностното единство.

Танцът създава ситуация, в която социалните различия временно отстъпват пред общата ритмична и символна рамка. Именно в хорото, в колективното движение, в научаването на стъпките от по-възрастните, респондентите разпознават една непосредствена форма на свързаност. Затова фолклорният танц не е просто сценичен жест, а форма на въплътена памет. Той прави принадлежността видима, споделена и телесно усетима.

Предаването на традицията: между семейство и институции

Петият механизъм е предаването на традицията. Данните показват, че респондентите не възприемат културната приемственост като автоматичен процес. Напротив, тя се мисли като резултат от целенасочени усилия. Пов-

таря се мотивът, че „ако не се полагат целенасочени усилия, съществува риск от постепенно изчезване“. В този контекст семейството продължава да бъде посочвано като първична среда на социализация: „Децата гледат, слушат и така се учат. Ако не го видят у дома, трудно ще го усетят другаде.“

Наред със семейството обаче все по-ясно се откроява ролята на институциите. Училището, културният дом, ансамблите, фестивалите и местните културни инициативи функционират като вторична, но вече изключително важна среда за възпроизводство на идентичността. Един от респондентите формулира това особено ясно: „Семейството вече не е единственият носител.“ Тази констатация е съществена, защото показва преход от предимно домашно предаване на традицията към нейното частично институционализиране.

Точно тук се вижда и специфичната логика на „въобразената“ общност: тя не съществува само като наследство, а и като организирана културна работа. Традицията се пази чрез репетиции, празници, възстановки, обучения, училищни часове и сценични форми. Това не я прави по-малко „автентична“, а показва как общността адаптира своите механизми на самосъхранение към съвременните условия.

Съвременните трансформации: от бит към сцена, от локалност към мрежа

Шестият механизъм е адаптацията към социалните промени. Почти всички интервюта съдържат разказ за отслабване на непосредствената битова среда на традицията и за разширяване на външните влияния: миграция, масова култура, дигитални медии, градски начин на живот. Респондентите посочват, че „младите отиват в чужбина“, че „родът се разпилява“, че телевизията, телефоните и интернетът променят начина, по който се общува и празнува.

Но емпирията не потвърждава теза за линейно изчезване на традицията. По-скоро се наблюдава преместване на културните практики: от всекидневния бит към сцената, от дома към ансамбъла, от локалния празник към фестивала. Някои респонденти говорят за „сценизация“ и „опростяване“, но едновременно с това признават, че именно тези форми позволяват на традицията да остане видима и социално значима.

Така съвременната гагаузка идентичност се явява едновременно уязвима и адаптивна. Уязвима, защото езиковото и обредното предаване вече не се осъществява спонтанно в предишната му плътност. Адаптивна, защото общността успява да компенсира тази загуба чрез културни институции, фестивални форми и нови пространства на символно единство.

Емпиричният материал показва, че гагаузката общност в Бесарабия се възпроизвежда чрез съчетание от взаимно свързани механизми: силно етническо самоопределяне, ритуализирана памет, музикално и телесно преживяване на принадлежността, междупоколенческо предаване на традицията и институционална адаптация към условията на мобилност и социална промяна. Именно чрез тези механизми общността се конструира като културно „ние“, което надхвърля непосредственото лично познание и локалната затвореност.

В този смисъл интервютата подкрепят тезата, че гагаузите в Бесарабия функционират като въобразена етнокултурна общност: такава, която продължава да съществува не благодарение на политическа цялост или териториална компактност, а чрез памет, символи, ритуали, език и поддържани форми на колективно участие.

Интерпретация на резултатите

Емпиричният анализ на гагаузката общност в Бесарабия позволява да се постави в по-конкретен план класическият въпрос на изследванията върху нацията и етничността: възможно ли е една общност да съществува устойчиво като „въобразена“ извън рамките на собствена държава и при отсъствие на пълна териториална компактност? Данните от интервютата показват, че в случая на гагаузите подобна устойчивост е не само възможна, но и социално наблюдаема. Общността се възпроизвежда чрез символни, културни и институционални механизми, които компенсират липсата на държавна цялост и превръщат принадлежността в преживяна и поддържана социална реалност.

В този смисъл изследването потвърждава аналитичната продуктивност на концепцията на Бенедикт Андерсън (Anderson, 1983) за въобразената общност. При гагаузите в Бесарабия чувството за общност не произтича от всекидневен личен контакт между всички членове на групата, а от споделени представи за общ произход, културна близост и историческа приемственост. Това „ние“ се конструира и възпроизвежда чрез фолклора, религиозните празници, семейната памет, езиковите маркери и участието в общностни ритуали. Емпиричният материал показва, че принадлежността се поддържа не толкова чрез политическа институционализация, колкото чрез символно участие в обща културна вселена. В този аспект гагаузката общност може да бъде мислена като въобразена не в смисъл на фиктивна, а като социално конструирана и културно поддържана форма на колективно съществуване.

Същевременно резултатите разширяват класическия модел на Андерсън (Anderson, 1983), който е формулиран преди всичко по отношение на

модерната нация. В разглеждания случай въобразяването на общността не се осъществява чрез печатен капитализъм и национален публичен език в класическия смисъл, а чрез локални и междинни форми на културна комуникация: семейно предаване, музикален фолклор, сценични практики, училищни инициативи, културни домове и транснационални мрежи. Това позволява да се направи по-широк извод, че малките етнокултурни общности също изграждат въобразени форми на принадлежност, но чрез различни носители и инфраструктури на паметта.

Емпиричният материал подкрепя и етносимволисткия подход на Антъни Д. Смит, (Smith, 1986), според който устойчивостта на общностите се основава на митове за произход, историческа памет, символи и културни практики. В случая на гагаузите именно тези елементи се открояват като централни ресурси на идентичността. Интервютата показват, че традицията не се възприема като декоративно наследство, а като носител на морална приемственост и общностна солидарност. Песните, празниците, обредите и семейните разкази функционират като механизми, чрез които общността поддържа разказ за себе си и го предава между поколенията. Така идентичността се оказва не просто заявена, а ритуално и символно възпроизвеждана.

Същевременно анализът показва, че тази идентичност не е затворена и непроменлива. Тук особено полезна се оказва перспективата на Фредрик Барт (Barth, 1969). Данните сочат, че гагаузката общност се съхранява не чрез пълна културна изолация, а чрез поддържане на определени разпознаваеми маркери: език, музикален фолклор, обредност, религиозни практики и празничен календар. Именно тези елементи функционират като символни граници, чрез които се обозначава разликата между „свои“ и „други“. Важно е, че границите не са абсолютно твърди; те се адаптират, преформулират и институционализират в нови форми. Това се вижда ясно в прехода от битово към сценично съществуване на традицията, както и в ролята на фестивалите, ансамблите и културните инициативи като нови пространства за поддържане на общността.

Важен принос към интерпретацията на резултатите дава и концепцията на Морис Халбвакс (Halbwachs, 1992) за колективната памет. Емпирията показва, че паметта не съществува като индивидуален архив, а като социално организирана рамка на принадлежността. Семейството, местната общност, религиозният календар, ансамблите и културните институции играят ролята на среди, в които миналото се припомня, подрежда и символно актуализира. По този начин гагаузката идентичност се поддържа не просто чрез съдържание, а чрез социални форми на припомняне. Особено показателно е, че дори когато някои традиции отслабват в ежедневния бит, те се възпро-

извеждат чрез сценични, образователни и общностни практики. Това означава, че паметта не изчезва, а се реорганизира в нови социални контексти.

В този смисъл етнокултурната идентичност може да бъде интерпретирана като символна конструкция, поддържана чрез споделени значения и социални практики. В духа на интерпретативната социология Георги Фотев разглежда социалната реалност като смислово структурирана, което позволява да се мисли общността не като даденост, а като процес на непрекъснато символно конструиране (Фотев, 2004).

Съществен резултат от изследването е и това, че миграцията и глобализацията не водят автоматично до разпад на идентичността. Напротив, интервютата показват по-сложна картина: част от традиционните форми отслабват, но паралелно с това се активират нови механизми на културна мобилизация. Фолклорът се пренася на сцената, празниците придобиват по-организирана форма, а транснационалните връзки започват да играят все по-голяма роля за поддържането на чувството за общност. В този смисъл идентичността се оказва не жертва на мобилността, а нейна преобразувана форма. Това позволява гагаузката общност да бъде разглеждана и като транснационално културно поле, в което принадлежността се поддържа отвъд непосредствената локалност.

Оттук следва и по-общият теоретичен извод на изследването: държавността не е необходимо условие за съществуването на устойчива етнокултурна общност. В случая на гагаузите общността се възпроизвежда чрез съчетание от символни ресурси, ритуални практики, културна памет и институционални форми на предаване. Именно това съчетание прави възможно поддържането на колективна идентичност при условия на историческа разпокъсаност, многоезичие и съвременна мобилност.

Следователно гагаузката общност в Бесарабия не може да бъде разбрана нито като остатък от миналото, нито като статична етническа даденост. Тя следва да бъде анализирана като динамична, символно организирана и културно възпроизвеждана форма на колективен живот, в която паметта, фолклорът, религията и транснационалните връзки действат като ключови механизми на устойчивост. Именно в това се състои и по-широкият социологически принос на случая: той показва, че малките етнокултурни общности могат да съществуват устойчиво и без собствена държава, когато разполагат със социални рамки, чрез които да въобразяват, преживяват и предават своето общностно „ние“.

Същевременно приложението на тези методи предполага определени ограничения. Качествените интервюта предоставят задълбочена информация, но резултатите не могат да бъдат механично генерализирани върху цялата гагаузка общност. Отговорите на интервюираните са свързани с ин-

дивидуалния опит, социалната среда и личната интерпретация на идентичността. Както посочва Geertz (1973), културната реалност се интерпретира през системи от значения, които винаги носят определена степен на субективност.

Допълнително ограничение произтича от влиянието на паметта като изследователски ресурс. Колективната и индивидуалната памет не представляват неутрално възпроизвеждане на миналото, а процес на селекция, интерпретация и символично конструиране. Асман (Assmann, 2011) подчертава, че културната памет функционира не като архив на факти, а като система за съхраняване на социално значими значения.

Поради това настоящото изследване използва принципа на методологическата триангулация, съчетаващ интервюта, документален анализ и теоретични концепции, с цел повишаване на валидността и надеждността на получените резултати. Според Дензин (Denzin, 1978) комбинирането на различни методи позволява намаляване на ограниченията на отделните подходи и осигурява по-пълно разбиране на изследвания социален феномен.

Заключение

Настоящото изследване беше насочено към анализ на процесите на съхраняване и трансформация на гагаузката идентичност в Бесарабия чрез концепцията за въобразената общност и в контекста на съвременните транснационални процеси. Поставеният в увода изследователски проблем беше свързан с въпроса по какъв начин гагаузката общност конструира и възпроизвежда своята идентичност в условията на социални трансформации, миграция и глобализация, както и дали тази идентичност се основава предимно на реални социални взаимодействия или на споделени символни представи и културни наративи.

Резултатите от изследването показват, че гагаузката идентичност представлява динамична и многопластова конструкция, която съчетава историческа памет, културни символи, религиозни практики и съвременни транснационални форми на комуникация. Анализът показва, че идентичността не се съхранява като статична културна категория, а се възпроизвежда чрез процес на постоянна адаптация и символно препотвърждаване в рамките на общността.

Верификацията на формулираните хипотези показва различна степен на потвърждение. Първата хипотеза, според която възпроизводството на гагаузката идентичност се осъществява чрез устойчиви символни практики – семейна памет, фолклорни традиции и религиозни ритуали – се потвърждава. Емпиричните данни показват, че именно тези механизми про-

дължават да функционират като основни инструменти за предаване на колективната памет и чувството за етническа принадлежност.

Втората хипотеза, че транснационалните мрежи и миграционните процеси не отслабват, а трансформират механизмите за поддържане на идентичността, се потвърждава частично. Резултатите показват, че миграцията създава нови пространства за поддържане на културните връзки чрез дигитални комуникации и социални мрежи, но едновременно с това съществуват процеси на културна адаптация и постепенно отслабване на някои традиционни практики.

Третата хипотеза, че принадлежността към гагаузката общност се изгражда чрез споделени представи, символи и културни наративи, което позволява тя да бъде интерпретирана като въобразена общност в смисъла на Андерсън, се потвърждава. Анализът показва, че общността се поддържа не само чрез непосредствени социални взаимодействия, но и чрез споделени представи за произход, историческа памет и културна символика.

Изследването има и определени ограничения, които следва да бъдат отчетени. Първо, броят на проведените дълбочинни интервюта и ограниченият териториален обхват не позволяват резултатите да бъдат автоматично генерализирани за цялата гагаузка общност. Второ, изследването е концентрирано предимно върху културни и символни аспекти на идентичността, докато икономическите, политическите и институционалните фактори са разгледани в по-ограничена степен. Трето, динамичният характер на транснационалните процеси предполага възможност за последващи промени, които не могат да бъдат напълно обхванати в рамките на настоящото изследване.

В тази връзка бъдещи изследвания биха могли да бъдат насочени към сравнителен анализ между гагаузките общности в различни държави и диаспорни пространства, към по-задълбочено изследване на ролята на дигиталните комуникации и социалните мрежи при конструирането на идентичността, както и към междупоколенчески анализ на механизмите за предаване на културната памет. Перспективно направление представлява и изследването на взаимодействието между етнокултурната идентичност, миграционните процеси и съвременните модели на социална интеграция.

В обобщение, резултатите от настоящото изследване показват, че гагаузката общност в Бесарабия продължава да съхранява своята идентичност чрез сложна система от символни, културни и социални механизми, които в условията на глобализация не изчезват, а се трансформират и придобиват нови форми на изразяване.

Използвана литература

- Казанджиев, Г. (2011). *Преселение на българи в Бесарабия, 1765 – 1878 г.* Матадор 74. (Kazandzhiev, G., 2011, Migration of Bulgarians to Bessarabia, 1765 – 1878. Matador 74).
- Мишева, М. (2015). Мрежовият подход за анализ на миграционните процеси. Научни трудове на УНСС, Vol. 2, No 9, 363-393. (Misheva, M., 2015, Network approach to the analysis of migration processes. Research papers of UNWE, Vol. 2, No. 9, 363-393).
- Мошков, В. А. (2004). *Гагаузы Бендерского уезда*. Кишинев. (Moshkov, V. A., 2004, The Gagauz of Bender District. Chisinau).
- Фотев, Г. (2004). *Диалогична социология*. Изд. Изток-Запад. (Fotev, G., 2004, Dialogical sociology. Iztok-Zapad).
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Little, Brown and Company.
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Ed. & Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1950).
- Misheva, M. (2021). Return Migration and Institutional Change: The Case of Bulgaria. *Economic Studies* (Ikonomicheski Izsledvania), 30(4), pp. 187-202.
- Schiller, N. G, Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992a). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1-24.
- Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992b). *Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York Academy of Sciences.
- Smith, A. D. (1986). *The ethnic origins of nations*. Basil Blackwell.

THE GAGAUZ IN BESSARABIA AS AN IMAGINED ETHNOCULTURAL COMMUNITY: MEMORY, SYMBOLS, AND TRANSNATIONAL IDENTITY

Dimitur Georgiev, PhD Student
Department of Economic Sociology
University of National and World Economy
e-mail: dimitar.r.georgiev@unwe.bg

Abstract

The article examines the Gagauz community in Bessarabia as an “imagined” ethnocultural community, in the sense proposed by Benedict Anderson, formed through collective memory, symbols, and transnational ties. The aim is to analyze the mechanisms for the preservation of ethnic identity under conditions of migration and globalization. The study employs qualitative analysis of interviews and ethnocultural practices within the Gagauz community in Bessarabia. The findings indicate that traditions, language, and family memory function as key markers of identity, despite the geographical distance from the national center – Bulgaria. The role of transnational networks in sustaining cultural continuity is also emphasized.

Keywords: Gagauz, Bessarabia, ethnocultural identity, collective memory, symbols, traditions, transnationalism, migration, ethnic boundaries, cultural heritage

JEL: Z13, F22, J15